

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ

Г-ЖА J. КОКОТТ

представено на 20 октомври 2009 година¹

I — Въведение

1. Може ли гражданка на Съюза, която не работи и не притежава достатъчно собствени средства, като полагащо грижите за дъщеря си лице да се позовава на право на пребиваване в държавата членка, в която дъщерята се обучава в качеството на дете на бивш работник мигрант?

2. С този въпрос Съдът е сезиран по настоящото дело от Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Обединено кралство)². Той дава на Съда възможност да прецизира досегашната си съдебна практика по член 12 от Регламент (ЕИО) № 1612/68³, и в частност Решение по дело *Vaubast* и *R*⁴, и да изясни връзката между тази разпоредба и новата директива относно правото на пребиваване на гражданци

дани на Съюза и на членове на техните семейства (Директива 2004/38/ЕО)⁵, приета през 2004 г. Тази проблематика е от значение — което не бива да се подценява — не само за множество граждани на Съюза, които са напуснали родината си и живеят в други държави членки, но и за съответните приемачи държави.

3. Настоящото дело има някои общи аспекти с висящото дело *Ibrahim* (C-310/08)⁶, което също има за предмет преюдициално запитване, отправено от Court of Appeal. И по двете дела лица, които не работят и не притежават достатъчно собствени средства, подават в Англия молби за получаване на помощ за жилищно настаняване. В подкрепа на своите искания те се позовават съответно на твърдяното от тях право на пребиваване

1 — Език на оригиналния текст: немски.

2 — Апелативен съд на Англия и Уелс (гражданско отделение), наричан по-нататък „Court of Appeal“.

3 — Регламент на Съвета от 15 октомври 1968 година относно свободното движение на работници в Общността (ОВ L 257, стр. 2; Специално издание на български език, 2007 г., глава 5, том 1, стр. 11).

4 — Решение от 17 септември 2002 г. (C-413/99, *Recueil*, стр. I-7091).

5 — Директива на Европейския парламент и на Съвета от 29 април 2004 година относно правото на граждани на Съюза и на членове на техните семейства да се движат и да пребивават свободно на територията на държавите членки, за изменение на Регламент (ЕИО) № 1612/68 и отменяща директиви 64/221/ЕИО, 68/360/ЕИО, 72/194/ЕИО, 73/148/ЕИО, 75/34/ЕИО, 75/35/ЕИО, 90/364/ЕИО, 90/365/ЕИО и 93/96/ЕИО (ОВ L 158, стр. 77 и поправки в ОВ L 229, 2004 г., стр. 35, ОВ L 197, 2005 г., стр. 34 и ОВ L 204, 2007 г., стр. 28; Специално издание на български език, 2007 г., глава 5, том 7, стр. 56).

6 — Вж. заключението, което генералният адвокат Mazák представя днес по това дело.

в Обединеното кралство, за да полагат грижите за малолетните/непълнолетните си деца, които се обучават там. За разлика от дело Ibrahim обаче, молбата за получаване на социално обезщетение по дело Teixeira подава не гражданка на трета държава, а гражданка на Съюза, която порано е работила в Обединеното кралство и продължава да живее там.

глава IV (членове 16—21) — правила относно правото на постоянно пребиваване.

6. Съгласно определението в член 2, точка 2, буква в), за целите на Директива 2004/38 „член на семейство“ означава:

II — Правна уредба

A — Общностна правна уредба

4. Общностната правна уредба по този случай включва Директива 2004/38, от една страна, и Регламент № 1612/68, от друга.

„преки наследници, които са на възраст под 21 години или които са лица на издръжка, както и такива, които са наследници на съпруга/съпругата или партньора така, както е определен в буква б)“.

7. Релевантните разпоредби на член 7 от Директива 2004/38, озаглавен „Право на пребиваване за повече от три месеца“, гласят следното:

1. Директива 2004/38

„1. Всички граждани на Съюза имат право да пребивават на територията на друга държава членка за срок, по-дълъг от три месеца, ако те:

5. В глава I (членове 1—3) от Директива 2004/38 се съдържат общи разпоредби, в глава III (членове 6—15) — правила относно правото на установяване, а в

а) са работници или самостоятелно заети лица в приемащата държава членка; или

- б) притежават достатъчно средства за себе си и за членовете на семейството си, с цел да не се превърнат в тежест за системата за социално подпомагане на приемащата държава членка през времето си на пребиваване и притежават пълно здравно застрахователно покритие в приемащата държава членка; или
- в) — са записани в частно или държавно учебно заведение, акредитирано или финансирано от приемащата държава членка въз основа на нейното законодателство или административна практика, с основната цел да преминат курс на обучение, включително професионално обучение, и
- притежават пълно здравно застрахователно покритие в приемащата държава членка и убедят съответните национални власти, посредством декларация или други равностойни средства, избрани от тях, че притежават достатъчни финансови средства за себе си и за членовете на семейството си, с цел да не се превърнат в тежест за системата за социално подпомагане на приемащата държава членка през времето си на пребиваване; или
- г) са членове на семейството, придружаващи или присъединяващи се към гражданин на Съюза, който отговаря на условията, посочени в букви а), б) или в).
2. Правото на пребиваване, предвидено в параграф 1, обхваща и членове на семейството, които не са граждани на държава членка и които придружават или се присъединяват към гражданина на Съюза в приемащата държава членка, при условие че този гражданин на Съюза отговаря на условията, посочени в параграф 1, букви а), б) или в).
3. За целите на параграф 1, буква а) гражданин на Съюза, който вече не е работник или самостоятелно заето лице, запазва статуса си на работник или самостоятелно заето лице при следните обстоятелства:
- а) той [...] временно не е в състояние да работи поради болест или злополука;
- б) той [...] се намира в надлежно регистрирана принудителна безработица, след като е бил [...] зает [...] в продължение на повече от една година и се е регистрирал/а като търсещо работа лице в съответното бюро по труда;

в) той [...] се намира в надлежно документирана принудителна безработица, след като е изтекъл срочен трудов договор със срок по-кратък от една година или след като е станал [...] принудително безработен [...] през първите дванадесет месеца и се е регистрирал [...] като търсещо работа лице в съответното бюро по труда. В този случай статусът на работник се запазва за не по-малко от шест месеца;

г) той [...] започне професионално обучение. Освен ако той [...] не е принудително безработен [...], запазването на статуса на работник изисква обучението да бъде свързано с неговата [...] предишна заетост.

4. [...]“.

8. Във връзка със запазването на правото на пребиваване на членовете на семейството в случай на смърт или отпътуване на гражданина на Съюза в член 12, параграф 3 от Директива 2004/38 се съдържа следното правило:

„Отпътуването на гражданина на Съюза от приемащата държава членка или неговата [...] смърт не води до загуба на правото на

пребиваване на неговите [...] деца или на родителя, който [в действителност упражнява родителските права върху тях], независимо от националността [им], ако децата пребивават в приемащата държава членка и са записани в учебно заведение, с цел да учат в него, до приключването на тяхното обучение“.

9. В допълнение трябва да се посочи член 16 от Директива 2004/38, който съдържа общи правила за правото на постоянно пребиваване на гражданите на Съюза и на членовете на техните семейства:

„1. Граждани на Съюза, които са пребивавали законно в приемащата държава членка в продължение на непрекъснат срок от пет години, имат право на постоянно пребиваване в тази държава. Това право не зависи от условията, предвидени в глава III.

[...]

3. Непрекъснатостта на пребиваването не се влияе от временни отсъствия, ненадвигавщи общо шест месеца на година, или от отсъствия с по-голяма продължителност за отбиване на задължителна военна

служба, или от едно отсъствие от максимум дванадесет последователни месеца поради уважителни причини като бременност и раждане, тежко заболяване, следване или професионално обучение или командироване в друга държава членка или в трета страна.

4. След като бъде придобито, правото на постоянно пребиваване се губи само при отсъствие от приемащата държава членка за срок, надвишаващ две последователни години“.

10. Видно от член 40, параграф 1 от Директива 2004/38, тя е трябвало да се транспонира в държавите членки до 30 април 2006 г.

2. Регламент № 1612/68

11. Регламент № 1612/68 е един от нормативните актове, предхождащи Директива 2004/38. Той е частично отменен с тази директива⁷.

⁷ — Вж. член 38, параграф 1 от Директива 2004/38, съгласно който членове 10 и 11 от Регламент № 1612/68 се отменят, считано от 30 април 2006 г.

12. Член 10 от Регламент № 1612/68, който е отменен с Директива 2004/38, до 30 април 2006 г. предвижда следното:

„1. Независимо от тяхното гражданство, имат право да се [установяват] заедно с работник гражданин на държава членка, нает на работа на територията на друга държава членка следните лица:

а) съпруг/а и техни низходящи, на възраст под 21 години или издържани от тях;

б) издържани роднини по възходяща линия на работника и на съпруг/а;

2. Държавите членки улесняват приемането на всеки член на семейството извън разпоредбите на параграф 1, ако е издържан от посочения по-горе работник или живее в неговото домакинство в страната, от която идва.

3. За целите на параграфи 1 и 2 работникът трябва да разполага с такова жилище за своето семейство, което се смята нормално за работниците местни граждани в региона, където е нает на работа; тази разпоредба обаче не трябва да поражда дискриминация между работниците местни граждани и работниците от други държави членки“.

13. Член 12 от Регламент № 1612/68, който продължава да се прилага и след влизането в сила на Директива 2004/38, съдържа следното правило:

„Децата на гражданин на държава членка, който е или е бил нает на работа на територията на друга държава членка, се допускат до общото образование в тази държава, курсовете за производствено и професионално обучение както гражданите на тази държава, ако тези деца пребивават на нейна територия.

Държавите членки трябва да насърчават всички усилия, насочени към предоставяне възможност на тези деца да посещават такива курсове при най-добрите възможни условия“.

Б — *Национална правна уредба*

14. Актът за преюдициално запитване квалифицира релевантните национални разпоредби като „сложни“ и ги възпроизвежда само в обобщена форма. Съгласно този акт националното правно положение изглежда по следния начин.

15. Съгласно Housing Act⁸, приет през 1996 г., помощ за жилищно настаняване се отпуска на „отговарящите на изискванията лица“, които са бездомни и отговарят на определени условия.

16. От член 185 от Housing Act⁹ е видно, че едно лице няма право на помощ за жилищно настаняване, ако е „лице, което идва от чужбина и не отговаря на условията за предоставяне на помощ за жилищно настаняване“. По отношение на Англия тази разпоредба е подробно уредена в нормативен акт, т.нар. „Eligibility Regulations“¹⁰.

17. Член 6, параграф 1 от Eligibility Regulations по-специално предвижда, че лице, което не подлежи на контрол от страна на

8 — Housing Act 1996 (с. 52) (Закон за жилищното настаняване от 1996 г.).

9 — Тази разпоредба се съдържа в част VII от Housing Act 1996, озаглавена „Homelessness“ (Бездомни лица).

10 — Allocation of Housing and Homelessness (Eligibility) (England) Regulations 2006 (S.I. No. 1294/2006) (Правилник за отпускане на помощи за жилищно настаняване и за бездомни лица (Англия) от 2006 г.).

имиграционните власти, има право на помощ за жилищно настаняване само ако обичайно пребивава в Обединеното кралство и има право на пребиваване там¹¹.

18. В този контекст като лица с право на пребиваване освен британските граждани трябва да се разглеждат по-конкретно гражданите на Съюза, които упражняват предвиденото от общностното законодателство право на влизане на територията на Обединеното кралство и на дългосрочно пребиваване там¹². Гражданите на Съюза, които упражняват правото си на пребиваване само за да търсят работа или са членове на семейството на търсещи работа лица, или които упражняват правото си на пребиваване в Обединеното кралство за първоначален период, не по-дълъг от три месеца, не отговарят на изискванията за предоставяне на помощ за жилищно настаняване¹³.

19. Съгласно член 6, параграф 2 от Eligibility Regulations на критерия за обичайно пребиваване не е необходимо да отговарят по-конкретно следните граждани на Съюза: работници, самостоятелно заети лица, членове на семейството на работник или на самостоятелно заето лице, както

и лица с право на постоянно пребиваване в Обединеното кралство.

20. Накрая следва да се отбележи, че Директива 2004/38 е транспонирана в Обединеното кралство с Immigration (European Economic Area) Regulations 2006¹⁴, влязъл в сила на 30 април 2006 г.

III — Фактите и спорът в главното производство

21. Португалската гражданка г-жа Maria Teixeira е родена на 7 март 1971 г. Тя пристига в Англия през 1989 г. и работи там като чистачка между 1989 г. и 1991 г. С нея пристига съпругът ѝ, също португалски гражданин. Patricia, дъщерята на съпругеската двойка, е родена на 2 юни 1991 г. в Обединеното кралство. Patricia започва обучението си там по време, когато г-жа Teixeira не работи¹⁵.

22. Г-жа Teixeira и съпругът ѝ впоследствие се развеждат, като последният остава да живее и занаяпред в Обединеното

11 — Чужденците, които подлежат на контрол от страна на имиграционните власти, поначало нямат право на помощ за жилищно настаняване (член 185, параграф 2 от Housing Act 1996), освен ако попадат в една от категориите лица, определени в член 5 от Eligibility Regulations.

12 — Освен това в акта за преюдициално запитване се споменава категорията на гражданите на Британската общност (Commonwealth) с право да пребивават в Обединеното кралство.

13 — Член 6, параграф 1, буква б) от Eligibility Regulations.

14 — Правилник за имиграцията (Европейско икономическо пространство) от 2006 г. (S.I. No. 1003/2006).

15 — Актът за преюдициално запитване не съдържа сведения дали съпругът на г-жа Teixeira работи по това време в Обединеното кралство.

кралство. На 13 юни 2006 г. по съдебен ред се решава, че Patricia трябва да живее със своя баща, но може да поддържа отношения с майка си в желаната от нея степен. През ноември 2006 г. Patricia се записва на курс за детска възпитателка във Vauxhall Learning Centre¹⁶ в община Lambeth, Лондон. През март 2007 г. 15-годишната по това време Patricia отива да живее при майка си.

стоящем спорът е висящ пред Court of Appeal of England & Wales (Civil Division) (Обединено кралство), запитващата юрисдикция, в рамките на въззивно производство.

23. Г-жа Teixeira работи с прекъсвания в Обединеното кралство; последно работи в началото на 2005 г.

26. Според акта за преюдициално запитване, в главното производство г-жа Teixeira признава, че:

— не е работник, не разполага с достатъчно средства и няма право на пребиваване на основание член 7, параграф 1 от Директива 2004/38,

24. На 11 април 2007 г. г-жа Teixeira подава молба до London Borough of Lambeth¹⁷ за получаване на помощ за жилищно настаняване за бездомни лица. Молбата е отхвърлена, с мотива че г-жа Teixeira няма такава законно право. Отхвърлянето на молбата е потвърдено и след обжалване по административен ред от страна на г-жа Teixeira.

— не е запазила качеството на работник, тъй като не отговаря на предвидените в член 7, параграф 3 от Директива 2004/38 условия, и

25. Г-жа Teixeira обжалва отказа за отпускане на помощ за жилищно настаняване на първа инстанция пред London Lambeth County Court¹⁸, но без успех¹⁹. Пона-

— няма право на постоянно пребиваване на основание член 16 от Директива 2004/38.

16 — Център за обучение Vauxhall.

17 — Община Ламбет, Лондон. Тази община е местният административен орган, компетентен за жилищното настаняване.

18 — Районен съд London Lambeth.

19 — Жалбата на г-жа Teixeira е отхвърлена от County Court с решение от 16 ноември 2007 г.

27. В рамките на главното производство г-жа Teixeira основава правото си на пребиваване в Обединеното кралство единствено на обстоятелството, че от

март 2007 г. е лицето, упражняващо в действителност родителските права върху дъщеря си Patricia, която от своя страна се обучава в Обединеното кралство и има право на пребиваване в Обединеното кралство съгласно член 12 от Регламент № 1612/68²⁰.

в действителност упражнява родителските права върху детето, и vii) гражданката на Съюза и детето ѝ не са в състояние да задоволяват собствените си нужди:

IV — Преюдициалното запитване и производството пред Съда

- 1) Гражданката на Съюза има ли право на пребиваване в Обединеното кралство само ако отговаря на условията, посочени в Директива 2004/38,

28. С определение от 10 октомври 2008 г. Court of Appeal спира производството и отправя до Съда следните преюдициални въпроси:

или

„При обстоятелства, при които: i) гражданка на Съюза е дошла в Обединеното кралство, ii) през определени периоди е работила в Обединеното кралство, iii) престанала е да работи, но не е напуснала Обединеното кралство, iv) не е запазила статута си на работник и няма нито право на пребиваване съгласно член 7 от Директива 2004/38 [...], нито право на постоянно пребиваване съгласно член 16 от същата директива, v) детето на тази гражданка на Съюза е започнало обучението си в момент, в който тя не е работила, но е продължило обучението си в Обединеното кралство през периоди, в които тя е работила в Обединеното кралство, vi) гражданката на Съюза е лицето, което

- 2) а) гражданката на Съюза има право на пребиваване съгласно член 12 от Регламент № 1612/68, както се тълкува от Съда, без да се изисква да отговаря на условията, посочени в Директива 2004/38, и
  - б) ако това е така, трябва ли тя да притежава както достатъчно средства, така че да не се превърне в тежест за системата за социално подпомагане на приемашата

²⁰ — В това отношение г-жа Teixeira се позовава на Решение по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4).

държава членка през предполагаемия период на своето пребиваване, така и пълно здравно застрахователно покритие в приемащата държава членка;

упражнява родителските права и не е поискала право на пребиваване на това основание преди март 2007 г., т.е. след датата, до която Директивата е трябвало да бъде транспонирана?²¹

в) ако това е така, за да има детето право на пребиваване съгласно член 12 от Регламент № 1612/68, както се тълкува от Съда, трябва ли то да е започнало обучението си към момент, в който гражданката на Съюза работи, или е достатъчно гражданката на Съюза да е работила през определени периоди, след като детето е започнало обучението си?

29. В производството пред Съда освен г-жа Teixeira и London Borough of Lambeth писмени и устни становища представят датското правителство, португалското правителство, правителството на Обединеното кралство и Комисията на Европейските общности²¹. Освен това Надзорният орган на ЕАСТ представя писмено становище.

г) погасява ли се правото на пребиваване на гражданката на Съюза като лице, упражняващо в действителност родителските права върху обучаващото се дете, когато детето навърши 18-годишна възраст?

V — Анализ

3) Ако отговорът на първия въпрос е утвърдителен, различно ли е положението, когато, както в настоящия случай, детето започва обучението си преди датата, до която Директива 2004/38 е трябвало да се транспонира в държавите членки, но майката не е започнала в действителност да

30. С преюдициалното си запитване запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали гражданка на Съюза в положението на г-жа Teixeira, която не работи, има право на пребиваване по силата на общностното право дори ако самата тя не е икономически самостоятелна. Съгласно националното право съществуването на такова право на пребиваване всъщност е условие за предоставянето на поисканата от г-жа Teixeira помощ за жилищно настаняване.

²¹ — Съдебното заседание се провежда на 2 септември 2009 г. непосредствено след това по дело Ibrahim (C-310/08).

31. Мненията на страните в производството по този въпрос са различни.

32. Според г-жа Teixeira като лице, полагащо грижите за дъщеря си, която се обучава, тя има право на пребиваване в Обединеното кралство на основание член 12 от Регламент № 1612/68, без да е необходимо самата тя да притежава достатъчно средства или здравно застрахователно покритие. По този въпрос Комисията и Надзорният орган на ЕАСТ споделят нейното становище. Освен това в същия смисъл е и становището, представено от италианското правителство по дело Ibrahim, посочено по-горе. Португалското правителство също стига до този извод²². Диаметрално противоположна позиция заемат London Borough of Lambeth, датското правителство и правителството на Обединеното кралство, както впрочем и Ирландия по дело Ibrahim, посочено по-горе.

33. Ето защо по-нататък най-напред ще проверя дали гражданка на Съюза в положението на г-жа Teixeira може да черпи право на пребиваване като лице, полагащо грижите за детето си, единствено от член 12 от Регламент № 1612/68 (вж. по-долу, точка А). След това ще разгледам дали такова право на пребиваване предполага молителят да притежава достатъчно средства и пълно здравно застрахователно покритие (вж. по-долу, точка Б).

Накрая ще се спра на въпроса за трите времеви аспекта, изтъкнати от запитващата юрисдикция във връзка с правата по член 12 от Регламент № 1612/68, на които г-жа Teixeira евентуално може да се позовава (вж. по-долу, точка В).

А — *Може ли от член 12 от Регламент № 1612/68 да се изведе право на пребиваване на родител като полагащо грижите лице?*

34. С първата част от втория си въпрос²³ запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали от член 12 от Регламент № 1612/68 може да се изведе право на пребиваване на лице, което в приемащата държава членка като родител полага грижите за обучаващо се дете на работник мигрант.

35. Безспорно член 12 от Регламент № 1612/68 включва *право на достъп до образование*: децата на работник мигрант, пребиваващи в държавата членка, в която работникът упражнява или е упражнявал трудовата си дейност, имат право да бъдат допуснати там „до общото образование [...], курсовете за производствено и професионално обучение“. Спорен обаче

22 — Португалското правителство обаче приема, че по силата на член 16 от Директива 2004/38 съществува право на постоянно пребиваване, и основава доводите си на тази теза.

23 — Буква а) от втория въпрос.

е въпросът дали това право на достъп до образование се съпътства и от *право на пребиваване* на детето и на полагащия грижите за него родител в приемащата държава членка.

36. Евентуалното право на пребиваване на родител като полагащо грижите лице е акцесорно спрямо правото на пребиваване на детето; следователно то зависи от това дали самото дете има право на пребиваване. Ето защо по-нататък първо ще разгледам правото на пребиваване на детето с образователна цел (вж. по-долу, точка 1) и едва след това правото на пребиваване на полагащото за него грижи лице.

1. Правото на пребиваване на детето с образователна цел

37. Според London Borough of Lambeth, датското правителство и правителството на Обединеното кралство член 12 от Регламент № 1612/68 съдържа единствено право на достъп до образование. За сметка на това неразривно свързаното с него право на пребиваване на детето не следвало от тази разпоредба. Първоначално то било уредено в член 10 от Регламента; след отмяната на последната разпоредба правото на пребиваване трябвало да се урежда съгласно Директива 2004/38²⁴.

24 — В същия смисъл са доводите, изтъкнати от Ирландия по дело Ibrahim (C-310/08).

38. Вярно е, че член 12 от Регламент № 1612/68 не предоставя на децата правото да се установят *за първи път* в приемащата държава членка. Както е видно от текста на член 12, децата могат да се позовават на правото на достъп до образование само „ако тези деца пребивават на нейна територия“. Следователно трябва да става въпрос за деца, които вече предварително са се установили в приемащата държава членка, за да живеят с работник мигрант²⁵. Уреденото в член 12 право на достъп до образование произтича именно от обстоятелството, че детето е последвало баща си или майка си в качеството им на работник мигрант в приемащата държава членка²⁶.

39. Ако обаче детето се е установило в приемащата държава членка в качеството си на член на семейството на работник мигрант, или — както дъщерята на г-жа Teixeira в настоящия случай — е родено там, то придобива самостоятелно правно положение по силата на член 12 от Регламент № 1612/68. Следователно правото му на достъп до образование в бъдеще повече не може да бъде поставено в зависимост от условието неговите баща или майка да запазят статута на работник мигрант в приемащата държава членка²⁷. Също така дете, чийто родител само в миналото „е бил нает на работа“ в приемащата държава членка в качеството на работник мигрант, може да се позовава на правото на достъп до образование.

25 — Преди това като правно основание за установяването с тази цел служи по-специално член 10, параграф 1, буква а) от Регламент № 1612/68. Понастоящем тази разпоредба е заменена с член 7, параграф 1, буква г) във връзка с буква а) и с член 2, точка 2, буква в) от Директива 2004/38.

26 — Решение от 21 юни 1988 г. по дело Brown (197/86, Recueil, стр. 3205, точка 30) и Решение от 4 май 1995 г. по дело Gaal (C-7/94, Recueil, стр. I-1031, точка 27).

27 — Решение от 15 март 1989 г. по дело Echternach и Moritz (389/87 и 390/87, Recueil, стр. 723, точка 23) и Решение по дело Baumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точки 63 и 69.

40. Следователно, обратно на поддържащото от някои страни в производството, упражняването на правото на достъп до образование в частност не може да бъде поставено в зависимост от условието детето да запази през целия период на обучението си своето специално право на пребиваване съгласно член 10, параграф 1, буква а) от Регламент № 1612/68²⁸, т.е. да продължава да има право на установяване заедно с един от родителите, който има качеството на работник мигрант²⁹. В противен случай, що се отнася до децата на *бивши* работници мигранти, правото на достъп до образование, предоставено от член 12, до голяма степен би било лишено от съдържание. Всъщност често родителят, който „е бил нает на работа“ в приемащата държавата членка, ще е напуснал тази държава след прекратяване на трудовата си дейност, така че в тази държава просто въобще не е възможно да има общо домакинство заедно с детето³⁰.

41. Член 12 от Регламент № 1612/68 не препраща към разпоредбите относно правото на пребиваване и в никое друго отношение, а приема за достатъчно детето на работник емигрант, което желае да се обучава в приемащата държава членка, вече да „пребивава“ на нейната територия.

42. Неразривно свързаното с това *право* на детето на работник мигрант, пребива-

ващо в приемащата държава членка, да *остане* там, за да се обучава, произтича пряко от член 12 от Регламент № 1612/68³¹. Всъщност предвид контекста на тази разпоредба и преследваните от нея цели тя не може да бъде тълкувана ограничително и не трябва да бъде лишена от полезното ѝ действие³².

43. Член 12 от Регламент № 1612/68 е една от няколко разпоредби, които имат за цел да се създадат оптимални условия за интегриране на семейството на работника мигрант в приемащата държава членка³³. Както подчертава Съдът, за да бъде налице това интегриране, детето на работника мигрант трябва да има възможността да посещава училище и да продължи образованието си в приемащата държава членка, за да може да завърши успешно това образование³⁴.

44. Упражняването на правото му на пребиваване би било в много по-малка степен привлекателно за работника емигрант, ако последният не би могъл да има сигурност относно възможността

28 — Междувременно тази разпоредба е заменена с член 7, параграф 1, буква г) във връзка с член 2, точка 2, буква в) от Директива 2004/38.

29 — Решение по дело Gaal, посочено в бележка под линия 26, точки 20—23; вж. също моето заключение, представено на 25 май 2004 г. по дело Laurin Effing (C-302/02, Recueil, стр. I-553, точка 58).

30 — Вж. например обстоятелствата, дали повод за Решение по дело Echternach и Moritz, посочено в бележка под линия 27, по отношение на дело Moritz.

31 — Вж. в този смисъл Решение по дело Baumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точка 63; вж. също точки 84 и 85 от заключението на генералния адвокат Geelhoed, представено на 5 юли 2001 г. по това дело, както и моето заключение по дело Laurin Effing, посочено в бележка под линия 29, точка 55.

32 — Решение по дело Baumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точка 74; вж. в същия смисъл Решение от 11 декември 2007 г. по дело Eind (C-291/05, Сборник, стр. I-10719, точка 43).

33 — Пето съображение от Регламент № 1612/68; вж. по този въпрос Решение от 3 юли 1974 г. по дело Casagrande (9/74, Recueil, стр. 773, точка 3), Решение по дело Echternach и Moritz, посочено в бележка под линия 27, точки 20 и 21, Решение от 13 ноември 1990 г. по дело di Leo (C-308/89, Recueil, стр. I-4185, точка 13) и Решение по дело Baumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точка 50. В същия смисъл е съображение 5 от Директива 2004/38.

34 — Решение по дело Echternach и Moritz, посочено в бележка под линия 27, точка 21 и Решение по дело Baumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точка 51.

децата му да бъдат допуснати до образование в приемащата държава членка и да го завършат успешно³⁵. Ако всяко прекъсване или прекратяване на дейността на работника мигрант в приемащата държава членка водеше автоматично до загуба на правото на пребиваване на децата му и следователно до необходимостта да прекъснат обучението си, би имало опасност от неблагоприятни последици по отношение на тяхното образователно и професионално развитие. В тази хипотеза съществува вероятност децата да бъдат принудени да продължат образованието си в чужбина, което предвид различията между националните образователни системи и между езиците, на които съответно се преподава, може да доведе до значителни затруднения. Подобни неблагоприятни последици е възможно да бъдат избегнати само ако на децата на работника мигрант — включително и именно от гледна точка на правото на пребиваване — бъде предоставена възможност да продължат своето образование и професионално обучение в приемащата държава членка до тяхното завършване, независимо дали през целия период на обучението им техният родител извършва трудова дейност в тази държава в качеството на работник емигрант. Същевременно така по оптимален начин се гарантира възможността за пълно интегриране на децата на работниците мигранти в приемащата държава членка.

45. При тези обстоятелства би било в разрез с контекста, в който се вписва член 12 от Регламент № 1612/68, както и с преследваните от този член цели, ако упражняването на правото на достъп до

35 — Решение по дело *Baumbast и R*, посочено в бележка под линия 4, точки 52 и 53; вж. също точка 90 от заключението на генералния адвокат Geelhoed по това дело.

образование се обуслови от съществуването на отделно право на пребиваване на детето, преценявано с оглед на други разпоредби от същия регламент³⁶. Всъщност член 12 от Регламент № 1612/68 предоставя на обучаващото се дете самостоятелно право на пребиваване³⁷.

46. Обратно на поддържаното от някои страни в производството, влизането в сила на Директива 2004/38 също не променя нищо в това отношение. Няма никакво обстоятелство, което да дава основание да се смята, че с приемането на Директива 2004/38 общностният законодател е възнамерявал да измени член 12 от Регламент № 1612/68, както е тълкуван от Съда³⁸, и да ограничи занапред нормативното му съдържание единствено до право на достъп до образование.

47. Всъщност Директива 2004/38 изменя Регламент № 1612/68 само доколкото отменя членове 10 и 11 от него. Правото на децата на работниците мигранти да останат с образователна цел в приемащата държава членка обаче не се основава на нито една от тези разпоредби. Напротив, както вече бе изложено по-горе³⁹, това право на пребиваване произтича пряко от член 12 от Регламент № 1612/68, чието нормативно съдържание не е засегнато от Директива 2004/38.

36 — В този смисъл Решение по дело *Gaal*, посочено в бележка под линия 26, точки 21—23 и 25.

37 — По този въпрос вж. по-специално Решение по дело *Echternach и Moritz* (посочено в бележка под линия 27), Решение по дело *Gaal* (посочено в бележка под линия 26) и Решение по дело *Baumbast и R* (посочено в бележка под линия 4).

38 — Вж. по-специално съдебната практика, посочена в бележка под линия 37.

39 — Точки 38—45 от настоящото заключение.

48. Срещу този извод не може да се възрази, че понастоящем Директива 2004/38 консолидира всички права на пребиваване на гражданите на Съюза и на членовете на техните семейства, поради което от член 12 от Регламент № 1612/68 повече изобщо не може да се изведе самостоятелно право на пребиваване. Действително, Директива 2004/38 кодифицира съществуващите актове на Общността, които до този момент са уреждали правното положение на определени категории лица⁴⁰. Освен това тя безспорно се прилага за всички граждани на Съюза и за членовете на техните семейства⁴¹. Въпреки това обаче Директивата не съдържа цялостна и изчерпателна правна уредба на всички възможни права на пребиваване на гражданите на Съюза и на членовете на техните семейства.

49. Така например, подобно на предходното я законодателство, Директива 2004/38 не съдържа изрична и цялостна правна уредба на правото на пребиваване за родители, които не работят, но упражняват родителските права върху малолетни/непълнолетни граждани на Съюза⁴². Освен това в хипотезата на завръщане на гражданин на Съюза в държавата му по произход Директива 2004/38 изобщо не предвижда изрични разпоредби относно правото на пребиваване на членовете на семейството му, които не са граждани на Съюза, в държавата по произход⁴³.

50. Директива 2004/38 не урежда изчерпателно и разглежданите в настоящото дело въпроси относно правото на пребиваване във връзка с образованието на децата на граждани на Съюза.

51. Вярно е, че обучаващите се деца на гражданин на Съюза могат да се ползват от право на пребиваване в приемащата държава членка в качеството на членове на семейството съгласно общите разпоредби на Директивата⁴⁴. Директива 2004/38 обаче не съдържа специално право на пребиваване на обучаващите се деца, сравнимо с това по член 12 от Регламент № 1612/68. В частност член 12, параграф 3 от посочената директива не създава подобно самостоятелно право за образователни цели; напротив, тази разпоредба предполага съществуването на право на пребиваване и само предвижда запазването на това право в случай на смърт или отпътуване на гражданин на Съюза докато детето на този гражданин на Съюза завърши обучението си⁴⁵.

52. Член 12 от Регламент № 1612/68 и член 12, параграф 3 от Директива

40 — Съображения 3 и 4 от Директива 2004/38.

41 — Член 3, параграф 1 във връзка с член 1 от Директива 2004/38.

42 — Вж. по този въпрос Решение от 19 октомври 2004 г. по дело Zhu и Chen (C-200/02, Recueil, стр. I-9925).

43 — Вж. по този въпрос Решение от 7 юли 1992 г. по дело Singh (C-370/90, Recueil, стр. I-4265) и Решение по дело Eind, посочено в бележка под линия 32.

44 — Децата на гражданин на Съюза могат да се позовават преди всичко на право на пребиваване в качеството на членове на семейството на основание член 7, параграф 1, буква г) във връзка с член 2, точка 2, буква в) от Директива 2004/38. Освен това тези деца могат да придобият право на постоянно пребиваване съгласно член 16 от Директива 2004/38.

45 — Целта на тази разпоредба е да се кодифицира част от преходната практика на Съда; вж., от една страна, предложението на Комисията от 23 май 2001 г. за директива на Европейския парламент и на Съвета относно правото на граждани на Съюза и на членове на техните семейства да се движат и да пребивават свободно на територията на държавите членки (COM(2001) 257 окончателен, ОВ С 270Е, стр. 150), и от друга страна, измененото предложение на Комисията от 15 април 2003 г. за директива на Европейския парламент и на Съвета относно правото на граждани на Съюза и на членове на техните семейства да се движат и да пребивават свободно на територията на държавите членки (COM(2003) 199 окончателен).

2004/38 не са идентични. От гледна точка на неговото приложно поле спрямо лицата член 12, параграф 3 от Директивата има по-широк обхват от член 12 от Регламента, тъй като включва и децата на икономически неактивните граждани на Съюза. От друга страна, от гледна точка на материалното си приложно поле член 12, параграф 3 от Директивата е с много по-ограничен обхват от член 12 от Регламента, тъй като урежда само хипотезата на смърт или отпътуване на граждани на Съюза.

53. От факта, че Директива 2004/38 не съдържа самостоятелно и цялостно право на пребиваване за образователни цели, става ясно, че и след влизането в сила на тази директива все още е възможно член 12 от Регламент № 1612/68 да бъде правно основание за правото на пребиваване.

54. Това важи, от една страна, по отношение на обучаващите се деца на работници мигранти, които вече са навършили 21-годишна възраст и не са деца на издръжка. Тези деца не могат повече да се позовават на общо право на пребиваване на основание член 7, параграф 1, буква г) от Директива 2004/38, поради това че не се разглеждат като членове на семейството⁴⁶. За разлика от това приложното поле на член 12 от Регламент

№ 1612/68 нито е ограничено с оглед на възрастта, нито е поставено в зависимост от условието обучаващото се лице да има право на издръжка⁴⁷.

55. От друга страна, член 12 от Регламент № 1612/68 остава релевантен, що се отнася до правото на пребиваване на обучаващото се дете на *бивши* работници мигранти. Както вече бе изложено, относно тази хипотеза член 12, параграф 3 от Директива 2004/38 съдържа само непълна правна уредба, която се прилага единствено за случаите на смърт или отпътуване, но не обхваща децата на бивш работник мигрант, останал в приемащата държава членка след прекратяване на трудовата си дейност. За разлика от това член 12 от Регламент № 1612/68 включва и последната хипотеза⁴⁸.

56. Няма причина да се предполага, че с приемането на Директива 2004/38 общностният законодател умишлено е възнамерявал да изостави член 12 от Регламент № 1612/68 и да признае специално право на пребиваване само на лицата, посочени в член 12, параграф 3 от Директивата. Всъщност, както следва от съображение 3 от Директива 2004/38, тя има за цел да се опрости и *укрепи* правото на свободно движение и пребиваване на

47 — Решение по дело Gaal, посочено в бележка под линия 26, точки 20—23 и 25.

48 — Решение по дело Vaumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точки 63 и 75.

46 — Вж. член 2, параграф 2, буква в) от Директива 2004/38.

всички граждани на Съюза. С тази цел не би било съвместимо гражданите на Съюза да черпят по-малко права от Директива 2004/38, отколкото от актовете на вторичното право, които тя изменя или отменя⁴⁹.

57. Налага се изводът, че и след влизането в сила на Директива 2004/38 член 12 от Регламент № 1612/68 продължава да съставлява самостоятелно правно основание за предоставянето на правото на пребиваване на лица, пребиваващи с образователна цел в държавата членка, в която баща им или майка им е или е бил(а) нает(а) на работа в качеството на работник мигрант.

2. Производното право на пребиваване на родителя като полагащо грижите лице

58. Доколкото детето има право да се обучава в приемащата държава членка по силата на член 12 от Регламент № 1612/68, съгласно съдебната практика родителят, който в действителност упражнява родителските права върху това дете, също има право на пребиваване в тази държава членка на основание на същата разпоредба⁵⁰.

59. Това производно право на пребиваване на лицето, което упражнява родителските права, често е необходимо, за да се гарантира правото на образование на детето съгласно член 12 от Регламент № 1612/68. Всъщност правото на децата на бивши работници мигранти на достъп до образование в приемащата държава

членка при определени обстоятелства би могло да бъде лишено от действие, ако на техните родители се откаже възможността да полагат лично грижите за тези деца по време на обучението им и за тази цел да пребивават с тях в приемащата държава членка⁵¹. От друга страна, правото на пребиваване на родителя, който в действителност упражнява родителските права, улеснява тези деца да упражняват правото си на образование⁵².

60. Същевременно признаването на производно право на пребиваване на родителя, който упражнява родителските права, означава да бъде взето предвид правото на детето и на родителите му на зачитане на техния семеен живот⁵³, закрепено в член 8, параграф 1 от ЕКПЧ⁵⁴

51 — Вж. в този смисъл Решение по дело *Baumbast и R*, посочено в бележка под линия 4, точка 71; вж. в този смисъл, макар и по повод на правото на пребиваване на основание член 18, параграф 1 ЕО, Решение по дело *Zhu и Chen*, посочено в бележка под линия 42, точка 45.

52 — Решение по дело *Baumbast и R*, посочено в бележка под линия 4, точка 75.

53 — Решение по дело *Baumbast и R*, посочено в бележка под линия 4, точки 68 и 72; вж. в този смисъл, макар в малко по-различен контекст, Решение от 11 юли 2002 г. по дело *Carpenter (C-60/00, Recueil, стр. I-6279, точки 38, 41 и 42)*, Решение от 25 юли 2002 г. по дело *MRAX (C-459/99, Recueil, стр. I-6591, точки 53 и 61)*, Решение по дело *Eind*, посочено в бележка под линия 32, точка 44 и Решение по дело *Metock и др.*, посочено в бележка под линия 49, точки 56 и 62.

54 — Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (подписана в Рим на 4 ноември 1950 г.). Въпреки че сама по себе си посочената конвенция не гарантира право на чужденците да влизат и пребивават в определена страна, извеждането на лице от страна, в която живеят близки роднини, може да представлява нарушаване на правото на зачитане на семейния живот, както е гарантирано от член 8, първа алинея от Конвенцията; вж. по този въпрос Европейски съд по правата на човека, Решение от 18 февруари 1994 г. по дело *Moustaquim с/у Белгия (серия А, № 193, § 36)*, Решение от 2 август 2001 г. по дело *Boullif с/у Швейцария (Recueil des arrêts et décisions 2001-IX, § 39)* и Решение от 22 април 2004 г. по дело *Kadovanovic с/у Австрия (жалба № 42703/98, § 30)*. От своя страна Съдът на Европейските общности е признал по отношение на Европейския съюз, че правото да се живее с близки роднини поражда задължения за държавите членки; в този смисъл може да става въпрос за отрицателни задължения, когато държава членка не може да постанови експулсиране, или за положителни задължения, когато е задължена да допусне дадено лице да влезе и да пребивава на територията и (Решение от 27 юни 2006 г. по дело *Парламент/Съвет, известно като „Събиране на семейството“*, C-540/03, *Recueil, стр. I-5769, точка 52*).

49 — Решение от 25 юли 2008 г. по дело *Metock и др. (C-127/08, Сборник, стр. I-6241, точка 59)*.

50 — Решение по дело *Baumbast и R*, посочено в бележка под линия 4, точка 75.

и понастоящем възприето и в член 7 от Хартата на основните права⁵⁵.

61. Освен това така се гарантира възможността за децата на работниците мигранти да посещават курсовете за обучение в приемащата държава членка „при най-добрите възможни условия“ (член 12, втора алинея от Регламент № 1612/68) и „както гражданите на тази държава“ (член 12, първа алинея от Регламент № 1612/68)⁵⁶. Не на последно място, едно от тези условия е децата и младите хора да имат възможност да израснат в познатата им семейна среда, което обикновено предполага, че живеят с родителите си или с родителя, който в действителност упражнява родителските права върху тях.

62. На последно място, признаването на производно право на пребиваване на родителя, упражняващ родителските права, представлява и едно от условията

55 — Хартата на основните права на Европейския съюз е тържествено прогласена за първи път на 7 декември 2000 г. в Ница (ОВ С 364, стр. 1) и след това още веднъж на 12 декември 2007 г. в Страсбург (ОВ С 303, стр. 1). Действително, самата Харта на основните права не поражда задължително правно действие, сравнимо с това на първичното право, но като източник на правни познания предоставя информация за основните права, гарантирани от общностното право; във връзка с това вж. решението по делото, известно като „Събиране на семейството“, посочено в бележка под линия 54, точка 38 и точка 108 от моето заключение, представено на 8 септември 2005 г. по това дело, както и Решение от 13 март 2007 г. по дело Unibet (C-432/05, Сборник, стр. I-2271, точка 37). В съображение 31 от Директива 2004/38 се съдържа препратка към Хартата на основните права.

56 — Решение по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4, точки 68 и 73); вж. и точки 91 и 92 от заключението на генералния адвокат Geelhoed по това дело.

за оптималното интегриране на децата на работниците мигранти в социалния живот на приемащата държава членка⁵⁷.

3. Междинно заключение

63. Ето защо в обобщение може да се приеме, че:

Ако детето на гражданин на Съюза се обучава в държавата членка, в която този гражданин на Съюза е нает или е бил нает на работа в качеството на работник мигрант, родителят, който в действителност упражнява родителските права върху детето, може да се позовава на право на пребиваване в приемащата държава членка, изведено от член 12 от Регламент № 1612/68.

Б — Правото на пребиваване прилага ли се само ако лицето, което се позовава на това право, притежава както достатъчно средства, така и пълно здравно застрахователно покритие?

64. С първия си въпрос и с втората част от втория си въпрос⁵⁸ запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали правото на пребиваване на лице,

57 — Решение по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4, точка 68 във връзка с точки 50—52).

58 — Въпрос 2, буква б).

което в приемащата държава членка като родител полага грижите за обучаващото се дете на работник мигрант и не работи, зависи от условието лицето да притежава както достатъчно средства, така и пълно здравно застрахователно покритие, с други думи, да е „икономически самостоятелно“⁵⁹.

65. За разлика от останалите участници в производството London Borough of Lambeth, датското правителство и правителството на Обединеното кралство считат за необходимо произтичащите от член 12 от Регламент № 1612/68 права да бъдат ограничени до икономически самостоятелни лица.

66. Последницата от това би било лице в положението на г-жа Teixeira да не може да черпи от член 12 от Регламент № 1612/68 никакво право на пребиваване, тъй като понастоящем не притежава в Обединеното кралство нито достатъчно средства, нито пълно здравно застрахователно покритие.

67. Все пак от текста на член 12 от Регламент № 1612/68, който не може да бъде тълкуван ограничително⁶⁰, не може да се направи извод за подобно изискване за икономическа самостоятелност.

⁵⁹ — На английски език: „self-sufficient“.

⁶⁰ — Решение по дело Baumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точка 74.

68. Досегашната съдебна практика по член 12 от Регламент № 1612/68 също не поставя изведеното от тази разпоредба право на пребиваване на децата и на полагащите грижи за тях родители, в зависимост от каквото и да било условие за икономическа самостоятелност. В този контекст от значение са по-специално Решение по дело Echernach и Moritz и Решение по дело Baumbast и R:

— В Решение по дело Echernach и Moritz изобщо не е направена проверка дали са налице достатъчно средства. Възможността на въпросните двама студенти да се позоват на член 12 от Регламент № 1612/68 не е отказана, въпреки че в главното производство, освен на право на пребиваване, те се позовават и на права на получаване на помощи за финансиране на обучението, които са предназначени по-конкретно за покриване на разходите за тяхната издръжка и за лицата на тяхна издръжка, както и на разходите за здравно осигуряване, и които имат поне отчасти характера на социална помощ⁶¹.

— В Решение по дело Baumbast и R обстоятелството, че г-н Baumbast притежава достатъчно средства, се споменава само във връзка със собственото му право на пребиваване по силата на член 18 ЕО в качеството на гражданин на Съюза, който не извършва икономическа дейност⁶². От друга страна, наличието на доста-

⁶¹ — Решение по дело Echernach и Moritz (посочено в бележка под линия 27, точки 2, 32 и 35, както и раздел 1.1 от доклада за съдебното заседание); вж. в същия смисъл Решение по дело Di Leo (посочено в бележка под линия 33, точка 9) и Решение по дело Gaal (посочено в бележка под линия 26, точки 19 и 25).

⁶² — Решение по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4, точки 19 и 87—94); вж. в същия смисъл Решение по дело Zhu и Chen (посочено в бележка под линия 42, точки 13 и 27—33).

тъчно средства не играе никаква роля в релевантните за настоящия случай части от това съдебно решение, отнасящи се до правото на пребиваване на съпругата и дъщерята на г-н Baumbast съгласно член 12 от Регламент № 1612/68⁶³.

69. Несъмнено законодателят изхожда от идеята, че членовете на семейството на работник мигрант, които живеят с него в приемащата държава членка, поначало притежават достатъчно средства, тъй като или самите те работят в приемащата държава членка (член 11 от Регламент № 1612/68), или за тях полага грижи работникът мигрант, който от приходите си финансира тяхната издръжка и им предоставя жилище (член 10, параграфи 1 и 3 от Регламент № 1612/68).

70. При все това в Регламент № 1612/68 законодателят не изисква да са налице достатъчно средства като условие за пребиваването в приемащата държава членка. Напротив, съгласно член 7, параграф 2 от Регламент № 1612/68 работниците мигранти имат право на същите социални предимства, както работниците местни граждани⁶⁴; в контекста на член 12 от Регламент № 1612/68 посоченото право е предоставено и на техните деца, ДОКОЛ-

кото се обучават в приемащата държава членка⁶⁵.

71. Липсата на изискване за икономическа самостоятелност в Регламент № 1612/68 съставлява съществена разлика между този регламент и няколко приети впоследствие директиви, в които правото на свободно движение и пребиваване на граждани на Съюза, които не извършват трудова дейност, изрично е обвързано с представянето на доказателство за притежаване на достатъчно средства, както и на пълно здравно застрахователно покритие⁶⁶. Надзорният орган на ЕАСТ с основание обръща внимание на този въпрос.

72. London Borough of Lambeth, датското правителство и правителството на Обединеното кралство обаче считат, че понастоящем е необходимо член 12 от Регламент № 1612/68 също да се обвърже с условието за икономическа самостоятелност. Този извод те правят от междуременно влязлата в сила Директива 2004/38, в светлината на която според тях трябвало занапред да се тълкува и прилага член 12 от Регламент № 1612/68.

63 — Вж. Решение по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4, точки 47—63 и 68—75).

64 — Посочените социални предимства включват например и помощи за възрастни хора, предоставяни на роднини по възходяща линия; вж. по този въпрос Решение от 12 юли 1984 г. по дело Castelli (261/83, Recueil, стр. 3199, точка 12), Решение от 6 юни 1985 г. по дело Frascogna (157/84, Recueil, стр. 1739, точки 21—25) и Решение от 9 юли 1987 г. по дело Frascogna (256/86, Recueil, стр. 3431, точки 6—9).

65 — Вж. Решение по дело Echternach и Moritz (посочено в бележка под линия 27, точка 34), Решение по дело Di Leo (посочено в бележка под линия 33, точки 14 и 15) и Решение по дело Gaal (посочено в бележка под линия 26, точка 30).

66 — Вж. съответно член 1, параграф 1 от Директива 90/364/ЕИО на Съвета от 28 юни 1990 година относно правото на пребиваване (ОВ L 180, стр. 26) и член 1, параграф 1 от Директива 90/365/ЕИО на Съвета от 28 юни 1990 година относно правото на пребиваване на заети лица и на самостоятелно заети лица, които са преустановили своята трудова дейност (ОВ L 180, стр. 28), както и член 1 от Директива 93/96/ЕИО на Съвета от 29 октомври 1993 година относно правото на пребиваване на студентите (ОВ L 317, стр. 59).

73. Този довод е неубедителен.

74. Както вече бе посочено⁶⁷, би било в разрез с преследваните от Директива 2004/38 цели тази директива да служи като основание за ограничаване на нормативното съдържание на член 12 от Регламент № 1612/68. Както е известно, Директива 2004/38 има за цел да се опрости *и укрепи* правото на свободно движение и пребиваване на всички граждани на Съюза⁶⁸. С тази цел не би било съвместимо гражданите на Съюза да черпят по-малко права от Директива 2004/38, отколкото от актовете на вторичното право, които тя изменя или отменя⁶⁹.

75. Все пак освен тези общи съображения, законодателната оценка, намерила конкретен израз в Директива 2004/38, също не е в подкрепа на тезата за ограничаване на правата, които може да бъдат изведени от член 12 от Регламент № 1612/68, единствено до лицата, които са икономически самостоятелни.

76. Директива 2004/38 изобщо не обвързва всички права на пребиваване на гражданите на Съюза и на членовете на техните семейства с условието за икономическа независимост на заинтересова-

ните лица. Напротив, Директивата запазва установеното досега като практика разграничение⁷⁰ между две категории право на пребиваване: правата на гражданите на Съюза и на членовете на техните семейства, които не упражняват трудова дейност, по принцип са поставени в зависимост от условието за представяне на доказателство за притежаването както на достатъчно средства, така и на пълно здравно застрахователно покритие (член 7, параграф 1, букви б) и в) във връзка с буква г) от Директивата), докато правата на гражданите на Съюза и на членовете на техните семейства, които упражняват трудова дейност, не подлежат на подобно ограничение (член 7, параграф 1, буква а) във връзка с буква г) от Директивата).

77. Правата, които може да бъдат изведени от член 12 от Регламент № 1612/68, следва да бъдат класифицирани в последната категория; на тях могат да се позовават членовете на семействата на гражданите на Съюза, които работят или са работили в приемащата държава членка в качеството на работници мигранти. Ето защо — дори предвид преценката на законодателя, залегнала в основата на Директива 2004/38 — не е уместно тези права да се обвързват с условието за икономическа самостоятелност на заинтересованите лица.

78. Прочитът на член 12, параграф 3 от Директива 2004/38 потвърждава този извод. В случай на смърт или отпътуване на гражданин на Съюза от приемащата

67 — Вж. по този въпрос точка 56 от настоящото заключение.

68 — Съображение 3 от Директива 2004/38.

69 — Решение по дело Metock и др., посочено в бележка под линия 49, точка 59.

70 — Вж. по този въпрос точка 71 от настоящото заключение.

държава членка посочената разпоредба предвижда запазване на правото на пребиваване на неговите обучаващи се деца и правото на пребиваване на родителя, който в действителност упражнява родителските права върху тези деца, до приключването на обучението на децата. За разлика от няколкото разпоредби относно запазването на правото на пребиваване, сродни на посочената разпоредба⁷¹, член 12, параграф 3 от Директива 2004/38 не е обвързан с условието за икономическа самостоятелност на децата и на техния родител: тази разпоредба не поставя като условие за оставането в приемащата държава членка да бъде представено доказателство за притежаването както на достатъчно средства, така и на пълно здравно застрахователно покритие.

79. Действително, настоящият случай сам по себе си не попада в приложното поле на член 12, параграф 3 от Директива 2004/38, тъй като нито един от родителите на обучаващото се дете Patrícia не е починал или отпътувал от Обединеното кралство. Разпоредбата обаче показва, че Директива 2004/38 отдава особено значение на правното положение на обучаващите се деца и на полагащите грижите за тях родители и ги поставя в привилегирано положение спрямо други членове на семейството на гражданите на Съюза.

80. Следователно като цяло залегналата в Директива 2004/38 актуална законода-

71 — Вж. член 12, параграф 2, втора алинея и член 13, параграф 2, втора алинея от Директива 2004/38. Същият извод важи по отношение на член 12, параграф 1, втора алинея и член 13, параграф 1, втора алинея, доколкото се прилагат във връзка с член 7, параграф 1, буква б) или в) от Директива 2004/38.

телна оценка също опровергава тезата, че правата на пребиваване, произтичащи от член 12 от Регламент № 1612/68, занапред трябва да бъдат обвързани с условието за икономическа самостоятелност на обучаващото се дете или на полагащия грижите за това дете родител.

81. Несъмнено това широко тълкуване на член 12 от Регламент № 1612/68, както то вече е видно от посочената по-горе досегашна практика на Съда, може да има за последица лица като г-жа Teixeira и нейната дъщеря, които не са икономически самостоятелни, да прибегнат до системата за социално подпомагане на приемащата държава членка. Това поначало не би следвало да води до неприемлива тежест за бюджета и системата за социално подпомагане на приемащата държава членка. Всъщност в рамките на тяхната дейност, настояща или предишна, като работници мигранти бащата или майката на обучаващото се дете са допринесли за финансирането на бюджета и на системата за социално подпомагане на тази държава, плащайки данъци и социалноосигурителни вноски. Разгледани като категория, работниците мигранти, които извършват трудова дейност, имат подобно участие във финансирането.

82. Впрочем известна финансова солидарност на приемащата държава членка с гражданите на другите държави членки досега вече е била присъща на всички актове на Общността относно правото на свободно движение и пребиваване, вклю-

чително и по отношение на лицата, които не работят⁷². Понастоящем тази идея отново намира израз в преамбюла на Директива 2004/38. В него прибягването до услугите на системата за социално подпомагане не се изключва категорично дори по отношение на първоначалния период на пребиваване на дадено лице в приемащата държава членка; подобни услуги просто не следва да се превръщат в неприемлива тежест за системата⁷³. Освен това член 14, параграф 3 от Директива 2004/38 предвижда, че мярката експулсиране не може да бъде автоматична последица от прибягване от страна на гражданин на Съюза или от страна на членове на неговото/нейното семейство до системата за социално подпомагане.

83. Разбира се, принципът на финансова солидарност с гражданите на други държави членки не задължава приемащата държава членка да толерира злоупотреби. Всъщност съгласно общ принцип на общностното право прилагането на общностна правна уредба не би могло да се разпростре така, че да обхване злоупотребите⁷⁴. Този принцип е залегнал и в член 35 от Директива 2004/38⁷⁵. Следователно държавите членки са свободни да забранят позоваването на съдържателите се в член 12 от Регламент № 1612/68 права с цел злоупотреба. Наличието на злоупотреба обаче трябва да се провери обек-

тивно въз основа на цялостна преценка на всички обстоятелства в конкретния случай и за тази злоупотреба не може да се прави извод от самия факт, че заинтересованото лице се позовава на правата, предоставени с член 12 от Регламент № 1612/68⁷⁶.

84. В настоящия случай не изглежда да има данни, сочещи възможността г-жа Teixeira и нейната дъщеря да се позоват на член 12 от Регламент № 1612/68 с цел злоупотреба или да прибягнат по ненадлежен начин до финансовата солидарност на приемащата държава членка.

85. Към момента на подаване на молбата си за получаване на помощ за жилищно настаняване г-жа Teixeira е пребивавала в Обединеното кралство непрекъснато в продължение на близо 18 години⁷⁷. Нейната дъщеря Patricia е гражданка на Съюза, която е родена в приемащата държава членка и — налице са всички основания да се предполага — там е преминала целия си курс на обучение. Ето защо, освен в случай на фактически констатации в противен смисъл от страна на запитващата юрисдикция, може да се приеме, че

72 — Решение от 20 септември 2001 г. по дело Grzelczyk (C-184/99, Recueil, стр. I-6193, точка 44); вж. също Решение по дело Baumbast и R, посочено в бележка под линия 4, точки 91—93 и Решение от 7 септември 2004 г. по дело Trojani (C-456/02, Recueil, стр. I-7573, точки 34 и 45).

73 — Съображение 10 от Директива 2004/38.

74 — Решение от 9 март 1999 г. по дело Centros (C-212/97, Recueil, стр. I-1459, точка 24 и цитираната съдебна практика); вж. освен това Решение по дело Singh, посочено в бележка под линия 43, точка 24, Решение от 21 юни 1988 г. по дело Lair (39/86, Recueil, стр. 3161, точка 43) и Решение от 6 ноември 2003 г. по дело Ninni-Orasche (C-413/01, Recueil, стр. I-13187, точка 36).

75 — Вж. по този въпрос Решение по дело Metock и др., посочено в бележка под линия 49, точка 75.

76 — Вж. в този смисъл Решение по дело Lair, посочено в бележка под линия 74, точка 43 и Решение от 23 септември 2003 г. по дело Akrich (C-109/01, Recueil, стр. I-9607, точка 55); вж. в този смисъл — във връзка с данъчното право — Решение от 26 септември 2000 г. по дело Комисия/Белгия (C-478/98, Recueil, стр. I-7587, точка 45) и Решение от 12 септември 2006 г. по дело Cadbury Schweppes и Cadbury Schweppes Overseas (C-196/04, Recueil, стр. I-7995, точки 36 и 37).

77 — Правителството на Обединеното кралство поддържа, че г-жа Teixeira е прекъснала пребиваването си еднократно в продължение на няколко месеца; в акта за преюдициално запитване обаче не се съдържат такива сведения. Във всеки случай подобно маловажно прекъсване не би могло да постави под въпрос трайното интегриране на г-жа Teixeira в Обединеното кралство; вж. по този въпрос законодателната оценка, залегнала в член 16, параграф 3 от Директива 2004/38.

положението на г-жа Teixeira и нейната дъщеря се характеризира със сравнително висока степен на интегриране в приемащата държава членка. При тези обстоятелства известна финансова солидарност на приемащата държава членка спрямо тях изглежда обоснована.

86. Следователно в обобщение трябва да се приеме за установено следното:

Произтичащото от член 12 от Регламент № 1612/68 право на пребиваване на родителя, който в действителност упражнява родителските права върху обучаващото се дете на работник мигрант, не зависи от условието този родител да притежава както достатъчно средства, така и пълно здравно застрахователно покритие.

В — Времеви аспекти

87. Накрая остава да се провери какво влияние имат изложените от запитващата юрисдикция три времеви аспекта върху правото на пребиваване на лице в положението на г-жа Teixeira.

1. Към кой момент обучаващото се лице трябва да е било дете на работник мигрант?

88. С третата част от втория си въпрос⁷⁸ запитващата юрисдикция по същество иска да се установи към кой момент обучаващото се лице трябва да е било дете на работник мигрант, за да може да се приложи член 12 от Регламент № 1612/68. Запитващата юрисдикция иска по-конкретно да се установи дали тази разпоредба е приложима единствено ако самият родител, който полага грижите за обучаващото се дете, още към началния момент на обучението му в приемащата държава членка извършва трудова дейност там в качеството на работник мигрант.

89. В основата на този въпрос е обстоятелството, че към началния момент на обучението на дъщеря си Patricia г-жа Teixeira не е работила в Обединеното кралство, а само през периода преди записването ѝ в училище и с прекъсвания и по време на нейното обучение. При тези обстоятелства запитващата юрисдикция се съмнява дали Patricia — и следователно в крайна сметка и майка ѝ като полагащо грижите лице — могат да се позовават към настоящия момент на член 12 от Регламент № 1612/68.

90. В това отношение следва да се отбележи, че приложното поле на член 12 от

⁷⁸ — Въпрос 2, буква в).

Регламент № 1612/68 не се ограничава до случаите, в които родител на обучаващото се дете към конкретния начален момент на обучението му е имал статута на работник мигрант.

91. Дори според текста на тази разпоредба тя се прилага както спрямо децата, чийто родител „е нает на работа“ на територията на приемащата държава членка, така и спрямо децата, чийто родител „е бил нает на работа“ там. Следователно децата на бившите работници мигранти могат да се позовават на правата, произтичащи от член 12, също както децата на гражданите на Съюза, които имат статута на активни работници мигранти. В текста на член 12 не се посочва, че децата на бившите работници мигранти имат право само на ограничен достъп до образование в приемащата държава членка.

92. Както вече бе посочено, член 12 от Регламент № 1612/68 не може да бъде тълкуван ограничително⁷⁹. Тази разпоредба има за цел да се създадат оптимални условия за интегриране на семейството на работника мигрант в приемащата държава членка и да се защитят децата му срещу неблагоприятни последици по отношение на тяхното образователно и професионално развитие⁸⁰.

93. Би било несъвместимо с тези цели правата, които може да бъдат изведени от член 12 от Регламент № 1612/68, да се обвързват със строго правило относно

датата, която трябва да се вземе предвид. Напротив, тази разпоредба предоставя на детето — и следователно и на лицето, което в действителност упражнява родителските права върху него като полагащо грижите лице — право на пребиваване с образователна цел винаги когато това дете се е установило в приемащата държава членка, докато един от родителите му упражнява право на пребиваване в качеството на работник мигрант в тази държава членка⁸¹. Без значение е дали този родител е извършвал дейност в качеството на работник мигрант в приемащата държава членка към конкретния начален момент на обучението на детето. Това признава и правителството на Обединеното кралство в производството пред Съда.

94. Въпреки че г-жа Teixeira реално не работи към момента на записването на дъщеря си в училище в Обединеното кралство, тя все пак работи там с прекъсвания, докато дъщеря ѝ се обучава. При липсата на фактически констатации в противен смисъл приемам, че в това отношение става въпрос не просто за изцяло странични и допълнителни дейности, а за ефективни и реални дейности, извършвани от г-жа Teixeira в рамките на трудово правоотношение и срещу възнаграждение. От това следва, че г-жа Teixeira е имала статута на работник мигрант в Обединеното кралство през определени периоди по време на обучението на дъщеря ѝ Patricia⁸².

81 — Решение по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4, точка 63); в този смисъл е и Решение по дело Brown (посочено в бележка под линия 26, точка 30).

82 — Относно определеното на понятието „работник“ вж. постоянната съдебна практика, и по-специално Решение от 23 март 2004 г. по дело Collins (C-138/02, Rescuel, стр. I-2703, точка 26), Решение по дело Trojani (посочено в бележка под линия 72, точка 15), Решение от 18 юли 2007 г. по дело Geven (C-213/05, Сборник, стр. I-6347, точка 16) и Решение от 4 юни 2009 г. по дело Vatsouras и Koupatantze (C-22/08 и C-23/08, Сборник, стр. I-4585, точка 26).

79 — Решение по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4, точка 74).

80 — Вж. точки 43 и 44 от настоящото заключение.

95. Следователно дори да се приеме, че Patricia е започнала обучението си в Обединеното кралство не на основание член 12 от Регламент № 1612/68, а единствено на основание националното право, последващата упражнявана през определени периоди трудова дейност на г-жа Teixeira във всеки случай съставлява елемент на привръзка, който е достатъчен, за да се приложи общностното право.

96. Това позволява на Patricia, поне от гледна точка на настоящия момент, да продължи и завърши образованието си в Обединеното кралство, на основание член 12 от Регламент № 1612/68. Следователно майката на Patricia, г-жа Teixeira, понастоящем също може да се позовава на тази разпоредба в качеството си на полагащо грижите лице⁸³.

97. Следователно в обобщение може да се посочи следното:

Произтичащото от член 12 от Регламент № 1612/68 право на пребиваване на родителя, който в действителност упражнява родителските права върху обучаващото се дете на работник мигрант, не зависи от условието към началния момент на обучението на детето този родител да извършва трудова дейност като работник мигрант в приемащата държава членка. Достатъчно е детето да се е установило в приемащата държава членка, докато един от родителите упражнява право на пребиваване

в качеството на работник мигрант в тази държава членка.

2. Какво отражение има навършването на пълнолетие от детето върху правото на пребиваване на родителя му в качеството на полагащо грижите лице?

98. С четвъртата част от втория си въпрос⁸⁴ запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали правото на пребиваване в приемащата държава членка, с което едно лице се ползва в качеството на родител, за да полага грижи за обучаващото се дете на работник мигрант, се погасява автоматично при навършване на пълнолетие от това дете.

99. В основата на този въпрос е обстоятелството, че към момента на подаване на молбата за помощ за жилищно настаняване от страна на г-жа Teixeira дъщеря ѝ Patricia вече е навършила 15-годишна възраст и понастоящем е на 18 години, тоест навършила е пълнолетие съгласно правото на Обединеното кралство.

100. Тъй като приемам, че в настоящия случай член 12 от Регламент № 1612/68 е релевантното правно основание, от което може да бъде изведено право на пребиваване както за г-жа Teixeira, така и за

83 — Вж. по този въпрос точки 58—62 от настоящото заключение.

84 — Въпрос 2, буква г).

нейната дъщеря, ще разгледам въпроса на запитващата юрисдикция с оглед на тази разпоредба. Изложеното по-долу обаче може да се приложи към евентуалното право на пребиваване, което родител в качеството на полагащо грижите лице може да черпи от Директива 2004/38, например от член 12, параграф 3 от нея.

101. Отправна точка за отговора на този въпрос следва да бъде съображението, че произтичащите от член 12 от Регламент № 1612/68 права на детето и на лицето, полагащо грижи за него, нямат непременно една и съща продължителност.

102. Навършването на пълнолетие няма пряко отражение върху съществуването на първичните права на детето⁸⁵. Предвид техния предмет и цел⁸⁶ както предвиденото в член 12 от Регламент № 1612/68 право на достъп до образование, така и неразривно свързаното с него право на пребиваване на детето се запазват, докато същото завърши обучението си. Понастоящем този момент ще бъде най-често едва след като детето навърши пълнолетие, още повече че в приложното поле на член 12 от Регламент № 1612/68 се включва и висшето образование⁸⁷.

85 — Вж. в този смисъл Решение по дело Gaal (посочено в бележка под линия 26, точка 25); вж. също Решение по дело Echterpach и Moritz (посочено в бележка под линия 27; от доклада за съдебното заседание по това дело е видно, че въпросните двама студенти са на възраст над 18 години).

86 — Вж. по този въпрос точки 43 и 44 от настоящото заключение.

87 — Решение по дело Gaal (посочено в бележка под линия 26, точка 24); Решение по дело Di Leo (посочено в бележка под линия 33, точка 4), също се отнася до висшето образование.

103. Възможно е обаче да важи нещо друго по отношение на производното право на пребиваване на родителя, който в действителност упражнява родителските права върху детето. Вярно е, че целта на редовното лично присъствие на този родител е детето да може да се обучава при най-добрите възможни условия⁸⁸. Това обаче важи само, докато и доколкото е необходимо родител да полага лично грижи за детето, за да не се лиши правото му на достъп до образование от полезно действие⁸⁹.

104. Обратно на поддържаното от Обединеното кралство, в това отношение считам за неуместно да се въвежда фиксирана възрастова граница, която да съвпада с навършването на пълнолетие от детето. Като всъщност е видно от текста на член 10, параграф 1, буква а) от Регламент № 1612/68 и на член 2, точка 2, буква в) от Директива 2004/38, общностният законодател също признава, че може да е необходимо едно дете да живее заедно с родителите си или с един от тях още за известен период дори след като навърши пълнолетие⁹⁰. Според обстоятелствата в конкретния случай подобно съжителство в общо домакинство може да е необходимо именно за да може детето да продължи и завърши обучението си.

88 — Вж. точка 61 от настоящото заключение.

89 — Вж. точка 59 от настоящото заключение; в този смисъл е и заключението на генералния адвокат Geelhoed по дело Baumbast и R (посочено в бележка под линия 4, точка 94, последно изречение).

90 — Действително настоящият случай не попада в приложното поле на член 10, параграф 1, буква а) от Регламент № 1612/68 или на член 2, точка 2, буква в) от Директива 2004/38, тъй като се отнася не до правото на дете да пребивава заедно с родителя си, а до производното право на родителя да пребивава заедно с детето си. Все пак оценката, намерила израз в посочените разпоредби, позволява да се направи извод, че нито през 1968 г., нито през 2004 г. общностният законодател е възнамерявал да наложи фиксирана възрастова граница относно правото на пребиваване, която задължително да съвпада с навършването на пълнолетие от детето.

105. От една страна, в този контекст такъв може да бъде случаят с деца, които навършват пълнолетие в периода преди важен изпит, като например зрелостен изпит; обикновено те все още имат нужда единият или двамата им родители да полагат лично грижи за тях, докато те положат съответния изпит. От друга страна, такъв може да бъде случаят с деца с умствени или физически увреждания, които по време на обучението си се нуждаят от специално ежедневно внимание и грижи, включително и след навършване на пълнолетие.

106. От друга страна, ако липсват подобни особени обстоятелства, властите на приемащата държава членка могат да приемат, че с навършване на пълнолетие детето на работник мигрант повече няма нужда родителите му да полагат лично грижи за него. Детето е станало юноша или девойка. Родителите му повече не упражняват родителски права спрямо него и на практика то евентуално все още има нужда от финансова подкрепа, но не и от редовното лично присъствие на родител и от съжителството с него в общо домакинство.

107. Разбира се, това не засяга правото на постоянно пребиваване, което този родител може да е придобил по време на законното си пребиваване в приемащата държава членка, за да полага лично грижи за детето си (член 16 от Директива 2004/38).

108. В резюме следва да се заключи:

Правото на пребиваване в приемащата държава членка, с което едно лице се ползва в качеството на родител, за да полага грижи за обучаващото се дете на работник мигрант, се погасява при навършване на пълнолетие от това дете, освен ако обстоятелствата в конкретния случай изискват този родител да полага лично грижи за детето и след този момент, за да може то да продължи и завърши обучението си.

3. От значение ли е дали детето е започнало обучението си преди или след визането в сила на Директива 2004/38? (трети преюдициален въпрос)

109. Третият преюдициален въпрос е поставен единствено в случай че на първия въпрос се отговори утвърдително, т.е. ако лице в положението на г-жа Teixeira може да се позовава на право на пребиваване само на основание на Директива 2004/38. Доколкото предлагам на Съда да изведе право на пребиваване от член 12 от

Регламент № 1612/68 и следователно в крайна сметка да отговори отрицателно на първия въпрос⁹¹, по-долу ще разгледам третия въпрос само при условията на евентуалност.

110. С третия въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали правото на пребиваване на лице, което от март 2007 г. в качеството на родител поема полагането на грижите за обучаващото се дете на работник мигрант, може да подлежи на ограничения, евентуално произтичащи от Директива 2004/38, въпреки че това дете е започнало обучението си преди изтичане на срока за транспониране на посочената директива, т.е. преди 30 април 2006 г.

111. Предвид факта, че г-жа Teixeira упражнява в действителност родителските права върху дъщеря си едва от март 2007 г., тя може да се позовава на право на пребиваване като родител на обучаващо се дете най-рано от този момент, независимо кога това дете в действителност е започнало своето обучение. Налага се изводът, че що се отнася до *това* право на пребиваване в качеството на полагащо грижите лице, г-жа Teixeira не може да се позовава на каквато и да било защита на придобити права, за да заобиколи прилагането на Директива 2004/38 или на националните разпоредби за транспониране на тази директива. Не става въпрос и за обратно действие. Напротив, в случая се прилага принципът, съгласно който новата норма поначало се прилага неза-

бавно спрямо бъдещите последици на положения, създадени при действието на преходната норма⁹².

112. Следователно на третия въпрос би трябвало да се отговори отрицателно, ако се приеме, че той е релевантен.

113. В случая обаче не е необходимо да се разглежда въпросът дали положението е различно по отношение на първичното право на образование и пребиваване на дъщерята на г-жа Teixeira, Patrícia, поради това че обучението е започнало дълго преди да изтече срокът за транспониране на Директива 2004/38. Всъщност според акта за преюдициално запитване спорът по главното производство се отнася само до евентуалното право на пребиваване на самата г-жа Teixeira, и при това като условие, за да ѝ бъде предоставена помощ за жилищно настаняване съгласно националното право.

114. Във всеки случай обаче според решението, което предлагам⁹³, от Директива

91 — Вж. по този въпрос точки 34—63 и 64—86 от настоящото заключение.

92 — Решение от 5 декември 1973 г. по дело SOPAD (143/73, Recueil, стр. 1433, точка 8), Решение от 29 януари 2002 г. по дело Pokrzepowicz-Meyer (C-162/00, Recueil, стр. I-1049, точка 50) и Решение от 11 декември 2008 г. по дело Комисия/Федерална провинция Саксония (C-334/07 P, Сборник, стр. I-9465, точка 43).

93 — Вж. по този въпрос точки 64—86 от настоящото заключение.

2004/38 не произтичат ограничения нито за правото на пребиваване на пребиваване на г-жа Teixeira, нито за това на дъщеря ѝ.

Г — *Заклучителни бележки*

115. Накрая е уместно да бъдат направени още две кратки бележки относно евентуалното право на постоянно пребиваване в Обединеното кралство на г-жа Teixeira и относно правото ѝ на равно третиране като гражданка на Съюза.

1. Относно евентуалното право на постоянно пребиваване

116. Съгласно член 16, параграф 1 от Директива 2004/38 гражданите на Съюза, които са пребивавали законно в приемащата държава членка в продължение на непрекъснат срок от пет години, имат право на постоянно пребиваване в тази държава.

117. Според предоставените от запитващата юрисдикция сведения г-жа Teixeira пребивава в Обединеното кралство непрекъснато от 1989 г., т.е. значително повече от пет години⁹⁴.

118. В акта за преюдициално запитване няма информация, която да сочи, че пребиваването на г-жа Teixeira от 1989 г. до 1991 г. в качеството ѝ на работник мигрант е могло да бъде незаконно, както и че последващото ѝ пребиваване е могло да бъде незаконно. Във всеки случай фактът, че г-жа Teixeira не е извършвала трудова дейност в Обединеното кралство непрекъснато в качеството на работник, сам по себе си не е достатъчен, за да се приеме, че е пребивавала незаконно. Напротив, възможно е, по силата на общностното право, тя да е имала право на пребиваване в Обединеното кралство за определени периоди като гражданка на Съюза⁹⁵, която не работи, или — преди развода — като съпруга на работник мигрант⁹⁶.

119. Освен това трябва да се провери дали в настоящия случай г-жа Teixeira не е имала право да пребивава в Обединеното кралство за определени периоди и съгласно националното право, независимо от общностното право. Всъщност съгласно член 16, параграф 1 от Директива

⁹⁴ — Твърдяното от правителството на Обединеното кралство в производството пред Съда еднократно прекъсване на пребиваването на г-жа Teixeira за период от няколко месеца, докогато се окаже, че е вярно, също би било без значение съгласно член 16, параграф 3 от Директива 2004/38.

⁹⁵ — Член 1 от Директива 90/364 или член 7, параграф 1, буква б) от Директива 2004/38.

⁹⁶ — Член 10, параграф 1, буква а) от Регламент № 1612/68 или член 7, параграф 1, буква г) във връзка с буква а) и с член 2, точка 2, буква а) от Директива 2004/38.

2004/38 единственият определящ елемент с оглед на придобиването на право на постоянно пребиваване е гражданинът на Съюза да е пребивавал *законно* в приемащата държава членка в продължение на непрекъснат срок от пет години. Действително, това важи преди всичко за гражданите на Съюза, които са пребивавали в тази държава „в съответствие с условията, определени в [...] директива[та]“, в продължение на непрекъснат период от пет години⁹⁷. Съгласно член 37 от тази директива обаче Директива 2004/38 изрично не засяга законовите, подзаконовите или административните разпоредби, определени от държава членка, които биха били по-благоприятни.

120. В този контекст съвсем не е изключено г-жа Teixeira междувременно да е придобила право на постоянно пребиваване в Обединеното кралство по силата на член 16 от Директива 2004/38, което би я освободило в бъдеще от задължението да представя доказателство за притежаването както на достатъчно средства, така и на пълно здравно застрахователно покритие⁹⁸. Ето защо е учудващо признанието на г-жа Teixeira в главното производство, че не може да се позовава на право на постоянно пребиваване. Фактът, че г-жа Teixeira вероятно не разполага с документ, който удостоверява постоянното пребиваване, сам по себе си във всички случаи е ирелевантен за съществуването на евентуалното ѝ право на постоянно пребиваване; този документ всъщност има само декларативен характер⁹⁹.

97 — Съображение 17 от Директива 2004/38.

98 — Член 16, параграф 1, второ изречение от Директива 2004/38 предвижда, че правото на постоянно пребиваване не зависи от условията, предвидени в глава III от Директивата. В член 16, параграф 4 от Директивата се допълва, че веднъж придобито, правото на постоянно пребиваване се губи само при отсъствие за срок, надвишаващ две последователни години.

99 — Решение от 6 октомври 2009 г. по дело Wolzenburg (C-123/08, Сборник, стр. I-9621, точки 49—51, и поспециално точка 51); вж. също член 19 от Директива 2004/38.

121. При все това, след като запитващата юрисдикция изрично посочва, че правото на постоянно пребиваване повече не е предмет на спора в главното производство, Съдът не е призван да разгледа по-подробно този въпрос¹⁰⁰. Това обаче не освобождава националните власти от задължението да преразгледат по молба на г-жа Teixeira, ако е необходимо, въпроса дали условията за право на постоянно пребиваване са били изпълнени или поне дали междувременно са изпълнени.

2. Относно правото на равно третиране

122. Доколкото г-жа Teixeira пребивава законно в Обединеното кралство — независимо дали правото ѝ на пребиваване произтича от общностното право или само от националното право, — като гражданка на Съюза тя има право на равно третиране съгласно член 18 ЕО във връзка с член 12 ЕО¹⁰¹. Както посочва Съдът в Решение по дело Тгојани, гражданите на Съюза могат, въз основа на това право, да искат социални помощи в приемащата държава членка за ограничен период¹⁰². Това правилно е посочено от Комисията в производството пред Съда.

100 — В този смисъл Решение от 5 октомври 1988 г. по дело Alsatel (247/86, Recueil, стр. 5987, точки 7 и 8).

101 — Доколкото черпи правото си на пребиваване от общностното право, г-жа Teixeira може да се позовава на право на равно третиране и на основание член 24 от Директива 2004/38.

102 — Решение по дело Тгојани (посочено в бележка под линия 72, точки 39—45).

VI — Заключение

123. С оглед на изложените по-горе съображения предлагам на Съда да отговори на преюдициалното запитване, отправено от Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) (Обединено кралство), по следния начин:

- „1. Ако детето на гражданин на Съюза се обучава в държавата членка, в която този гражданин на Съюза е нает или е бил нает на работа в качеството на работник мигрант, родителят, който в действителност упражнява родителските права върху детето, може да се позовава на право на пребиваване в приемащата държава членка, изведено от член 12 от Регламент (ЕИО) № 1612/68.
2. Правото на пребиваване на този родител не зависи от условието той да притежава както достатъчно средства, така и пълно здравно застрахователно покритие.
3. Правото на пребиваване на този родител не зависи от условието към началния момент на обучението на детето той да извършва трудова дейност като работник мигрант в приемащата държава членка. Достатъчно е детето да се е установило в приемащата държава членка, докато един от родителите упражнява право на пребиваване в качеството на работник мигрант в тази държава членка.
4. Правото на пребиваване на този родител се погасява при навършване на пълнолетие от детето, освен ако обстоятелствата в конкретния случай изискват този родител да полага лично грижи за детето и след този момент, за да може то да продължи и завърши обучението си“.